

Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme rehabilitacija

Julius Dermontas

Docentas socialinių mokslų (edukologijos) daktaras
Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto
Penitencinės teisės ir veiklos katedra
Valakupių g. 5, LT-10101 Vilnius
Tel. 274 06 17
El. paštas: pvk@mruni.lt

Straipsnyje nagrinėjama labai svarbi nuteistųjų pataisos proceso inovacija – nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimui bausme rehabilitacija. Remiantis užsienio šalių (pvz., Kanados, Japonijos), Europos Sąjungos valstybių baudžiamąja politika, ji keičiama į apgalvotą, protingą žmonių asmeninių ir socialinių problemų sprendimo politiką, taikomas konfliktuojančių asmenų (nuskaltėlio ir aukos) santykių atkūrimas (restoratyvus teisingumas) per tarpininkus. Tam įsteigtos mediacijos (tarpininkavimo) tarnybos, kurios padeda išspręsti kilusias tarp pažeidėjo ir aukos problemas – atlyginti materialią ir moralinę žalą aukai ir kt., padedant bendruomenės savanoriams be valstybės institucijų pagalbos. Daugelio nusikaltimų priežastys yra socialinės, politinės ir ekonominės. Tad atkreipiamas dėmesys į galimybę pašalinti tas priežastis – padėti lygtinai nuteistiesiems ir lygtinai paleistiesiems iš pataisos įstaigų išspręsti kilusias asmenines ir socialines problemas.

Straipsnyje aptariamos prižiūrimųjų (suaugusių ir nepilnamečių) problemos, sunkumai. Pabrėžiama, kad daugelyje užsienio valstybių kilusias prižiūrimųjų asmenines ir socialines problemas padeda spręsti ne teisingumo, o analogiškos socialinės apsaugos, rūpybos institucijos.

Teigiama, kad į tai reikėtų atkreipti dėmesį, kuriant Lietuvos probacijos koncepciją bei atitinkamą probacijos ir mediacijos įstatymą.

Pagrindinės sąvokos: *rehabilitacija, probacija, konstruktyvioji sąveika, mediacija, parolis, socialinė integracija.*

Problemos aktualumas. Nusikalstamumo didėjimo Lietuvoje tendencija nulėmė būtinybę griežtinti įstatymus ir bausmes. Nuteistųjų skaičius nuolat didėjo, ir 2000 m. sausio 1 d. buvo didžiausias per visą Lietuvos istoriją – daugiau kaip 32 tūkst. (14 412 asmenų nuteista atimant laisvę ir daugiau kaip 18 tūkst. – alternatyviomis laisvės atėmimo bausmėmis), numatytomis

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 str. ir 92 str., – **bausmės vykdymo atidėjimas, lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų** (157 str. 7 skirsnis – Lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, **Lygtinis atleidimas** nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą (77 str.), **viešieji darbai** (46 str.), **laisvės apribojimas** (48 str.) ir kt. Nuteistųjų skaičiumi aplenkėme net

carinės Rusijos represinio laikotarpio Lietuvos nuteistųjų skaičių – 1900 m. Kauno gubernijoje buvo 31 223 nuteistieji [1, p. 125]. Po 2000 metų, pasikeitus įstatymams, nuteistųjų skaičius pradėjo mažėti: 2001 m. sausio 1 d. Lietuvos kalėjimuose buvo 9 516 kalinių (Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Įskaitos skyriaus duomenys), o 2004 m. liepos 1 d. Lietuvos kalinimo įstaigose (nuteistųjų ir kalinamųjų) buvo 7 827 asmenys (pagal Europos Tarybos metinę bausmės vykdymo institucijų statistinę analizę SPACE 1 – 2004). Toks didelis izoliuotų nuteistųjų skaičius (14 412 asmenų) nulėmė, kad pataisos įstaigos perpildytos ir didėjo nuteistųjų kriminalizacija: nuteistieji pataisos įstaigose įgyja nusikalstamos patirties ir įgūdžių – kelia nusikalstamos veiklos kvalifikaciją.

Europos šalių mokslininkai ir penitencinės sistemos praktikai įrodė, kad nusikaltimų recidyvas priklauso ne nuo bausmės stiprumo ir ilgumo, bet nuo kriminalinės patirties, nuo nusikaltėlių tarpusavio bendravimo, žinių ir įgūdžių įgijimo. Nuteistųjų izoliacija apsunkina jų grįžimą, integraciją į visuomenę. Susidaro paradoksali situacija, kad nuteistųjų pasirengimas gyventi laisvėje, kaip pabrėžiama 1955 m. Jungtinių Tautų Organizacijos patvirtintuose Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse ir Europos kalinimo įstaigų taisyklėse, formuojamas izoliuotoje nuo visuomenės nepalankioje socialinėje, kriminalinėje aplinkoje. Dėl to tarptautiniu mastu Europos Sąjungos valstybėse baudžiamoji nuteistųjų izoliacijos nuo visuomenės politika keičiama **alternatyviomis laisvės atėmimo bausmėmis**, kurios įgyvendinamos ne pataisos įstaigose, o nuteistieji paliekami gyventi bendruomenėje, šeimoje su tam tikrais įpareigojimais ir apribojimais.

Taikyti alternatyvias laisvės atėmimo bausmes Lietuvoje yra labai aktualu – kuriamos pataisos inspekcijos, analogiškos užsienio šalių

probacijos ir mediacijos tarnyboms, tačiau iki šiol Vyriausybė neparengė ir nepatvirtino probacijos ir mediacijos koncepcijos, nepriimta probacijos ir mediacijos įstatymas. Todėl straipsnyje aptariama problema yra labai aktuali. Ją ištyrus ir diegiant inovacijas gerokai patobulėtų Lietuvos nuteistųjų pataisos procesas.

Atsižvelgiant į nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme (toliau vadinamųjų prižiūrimųjų) reabilitacijos teoriją ir praktiką, **tyrimo objektu** pasirinkta užsienio šalių pažangi patirtis šia tema bei Lietuvos probleminių regionų – Druskininkų, Ignalinos ir Visagino miesto suaugę prižiūrimieji, 50 Šiaulių, Panevėžio, Kauno, Vilniaus miestų pataisos inspekcijos nepilnamečių.

Tyrimo tikslas – apibendrinti užsienio šalių bei Lietuvos probacijos ir mediacijos teoriją ir praktiką, pateikti nuteistųjų alternatyviomis laisvės atėmimo bausmėmis reabilitacijos tobulinimo pasiūlymų.

Tyrimo hipotezė – Lietuvos pataisos inspekcijų (užsienyje – probacijos, parolio ir mediacijos tarnybų) veikla nevisiškai atitinka tarptautinius reikalavimus ir pažangią užsienio šalių teoriją ir praktiką, dėl to, atsižvelgiant į prižiūrimųjų poreikius, keičiant baudžiamąją politiką prižiūrimųjų asmeninių ir socialinių problemų sprendimu gerokai sumažėtų nusikaltamumas, nuteistųjų pataisymo išlaidos ir padidėtų ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos bendruomenių saugumas.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti ir apibendrinti užsienio šalių (Kanados, VFR, Švedijos, Ispanijos, Čekijos, Lenkijos, Slovakijos) probacijos ir mediacijos teoriją ir praktiką, panaudojant tarptautinio projekto Socrates-Grundtvig G1 “Another Way” tyrimo medžiagą (straipsnio autorius yra darbo grupės vadovas Lietuvoje).

- Ištirti Lietuvos probacijos ir mediacijos teoriją ir praktiką, panaudojant projekto „Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų socialinė integracija“ tyrimo rezultatus (straipsnio autorius yra ir šio projekto darbo grupės vadovas).
- Pateikti nuteistųjų alternatyviomis bausmėmis reabilitacijos išvadas ir pasiūlymus.

Tyrimo metodika. Tiriant nuteistųjų alternatyviomis laisvės atėmimo bausmėmis reabilitaciją naudoti šie tyrimo metodai: anketavimas, lyginamasis istorinis, statistikos metodai.

Tyrimo rezultatai. Nuteistųjų alternatyviomis laisvės atėmimo bausmėmis reabilitacijos trūkumai ir tobulinimo perspektyvos.

Reabilitacija (lot. *rehabilitatio* – atgavimas, atkūrimas): „Tai ieškojimas, kaip pagerinti nusikaltėlio charakterį ir požiūrį, kad jis ar ji galėtų gyventi visuomenėje nedarydami kitų nusikaltimų“ [2, p. 1290].

Lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad reabilitacija – tai: 1) „nuteistojo asmens gero vardo, teisių gražinimas, teistumo panaikinimas“; 2) „sveikatos, darbingumo gražinimas, priemonės jiems atgauti: medicininė, darbinė profesinė reabilitacija“ [3, p. 649].

Socialinė reabilitacija – tai socialinių, psichologinių, pedagoginių, teisinių priemonių taikymas socialiai dezadaptuotiems asmenims, kad būtų atkurtos pagrindinės asmenybės funkcijos, fizinė, psichinė sveikata ir dorovė, socialinis statusas.

Taigi nuteistųjų socialinė reabilitacija – tai visuomenės kultūros, pataisos įstaigų darbuotojų, valstybės ir savivaldybių institucijų, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių ir bendrijų bei kitų juridinių ir fizinių asmenų ir nuteistųjų konstruktyvi sąveika, apimanti nuteistųjų gero vardo atitaisymą, humaniškų santykių su auka atkūrimą, moralinės ir materialinės žalos atlyginimą, teisių gražinimą, teistu-

mo panaikinimą, fizinį, psichologinį ir pedagoginį, ekonominių, medicininių, dorovinių, teisinių parengimą integruojantis į visuomenę, socialinio statuso atkūrimą, visateisio piliečio ugdymą, kad nuteistasis galėtų pakankamai gerai funkcionuoti visuomenėje ir taptų naudinga bei vertinga asmenybe tiek pačiam sau, tiek šeimai ir visuomenei.

Nuteistųjų socialinė reabilitacija yra bendrojo ugdymo dalis. Jam turėjo įtakos pastarųjų dešimtmečių Lietuvos istoriniai ir kultūriniai veiksniai: socializmo idėjų, autoritarinio komandinio ugdymo, poveikio (ugdytojų autoritariškumo, vienpusio aktyvumo ir ugdytinių pasyvumo, jų iniciatyvos, laisvės slopinimo) keitimas į laisvą ugdymą, demokratinės valstybės sąlygomis, skatinančiomis individų – ugdytinių aktyvumą, iniciatyvą, kūrybingumą, tobulinimąsi, konstruktyvų ugdytojų ir ugdytinių bendradarbiavimą, bendrą veiklą.

Tam davė pradžią laisvo ugdymo – progresyvizmo šalininkai, dar 1921 m. susibūrę į Tarpautinę naujojo ugdymo lygą. Jie atmetė suformuluotą kai kurių Europos šalių autoritarinio ugdymo apibrėžimą, kad „ugdymas yra suaugusiųjų **poveikis** tiems, kurie dar nėra parengti socialiniam gyvenimui“, ir įtvirtino ugdymo kaip **sąveikos** sampratą [4, p. 158–159]. Ugdymas, kaip „sąveika“, paplito visose Europos demokratinėse visuomenėse. Į Lietuvos ugdymo mokslą sąveikos sąvoką dar 1929 m. įvedė J. Vabalas-Gudaitis. Jis teigė, kad ugdymą galima apibūdinti kaip „socialinę konstrukcinę sąveiką“ [5, p. 108], kurios esmę sudaro įjauta, įsijautimas ir atjauta, t. y. empatija, o sąveikos tikslas – konstruoti, „vis stipriau jungti sąveikos narius“, nuolat didinti konstrukcinę žmonių sąveiką [5, p. 105], nes vienpusis poveikis skatina dresūrą, auklėtojų ir auklėtinių „išsigimimą“ (5, p.103).

Konstruktyviosios sąveikos teorijos aktualumas pabrėžiamas šiuolaikinių pedagogų ir

psichologų – L. Jovaišos [6], R. Kočiūno [7], V. Aramavičiūtės [8], B. Bitino [9], Z. Bajoriūno [10] ir kt. darbuose.

Be to, resocializacija ir rehabilitacija Lietuvos uždaroje pataisos įstaigose skiriasi nuo socializacijos, ugdymo laisvės sąlygomis. Ugdymą L. Jovaiša apibrėžia kaip tikslingą ugdytojo ir ugdytinio sąveiką, gėrybėmis brandinančią žmogaus biofizinę sandarą, psichiką, santykius, kultūrą, dvasią [6, p. 8]. Pataisos įstaigų darbuotojai yra ne civiliai žmonės, o kalėjimų statutiniai pareigūnai, besivadovaujantys sukarintu statutu, dėvintys karinę uniformą. Atvirkščiai, nuteisti alternatyvia laisvės atėmimo bausme jaučia bendruomenės, šeimos, visuomeninių organizacijų paramą.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 111 straipsnyje nustatyta, kad viena iš pataisos priemonių nuteistiesiems, kuriems paskirtas laisvės atėmimas, yra socialinė rehabilitacija. Šio kodekso 136–146 straipsniuose apibrėžtas socialinės rehabilitacijos organizavimas, pagrindiniai socialinės rehabilitacijos tikslai ir formos.

Socialinė rehabilitacija taip pat taikoma nuteistiesiems, kuriems paskirtas laisvės apribojimas arba areštas (deja, arešto bausmės įvedimas prieštarauja tarptautiniams standartams: Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucijoje (73) 17 dėl trumpam terminui nuteistų suaugusių nusikaltėlių rekomenduojama „apriboti trumpalaikių įkalinimo bausmių skyrimą“, nes jų „efektyvumas (...) yra vis labiau abejotinas“ ir vietoj arešto bausmės taikyti probaciją, skirtą „labiau socialiniam nei baudžiamajam veiksmui“, apimančią „mažiau izoliavimo ir neužtraukiančio asmeniui socialinės dėmės“ bei nedidinančią „finansinių išlaidų (...) dėl penitencinių įstaigų statybos ir išlaidų“). Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 47 straipsnyje „Laisvės apribojimo bausmės atlikimo sąlygos“ numatyta, kad

būtina „teikti socialinę paramą sprendžiant asmenines ir socialines nuteistųjų problemas“. Taigi socialinė rehabilitacija taikoma ir tiems asmenims, kurie yra pataisos inspekcijų įskaitoje, nuteisti alternatyvia laisvės atėmimo bausme.

Socializacija, socialinė rehabilitacija ypač pabrėžiama tarptautiniuose teisės aktuose. Jungtinių Tautų Organizacijos patvirtintose Tipinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse (60–62 taisyklė) rekomenduojama socialinę rehabilitaciją taikyti ir asmenims, lygtinai paleistiems iš kalinimo įstaigų: „Pageidautina, kad būtų imamasi reikiamų priemonių laipsniškai gražinti kalinį į gyvenimą visuomenėje“, „jų priežiūra neturi būti patikėta policijai ir turi būti derinama su veiksminga socialine parama“, integruojant nuteistuosius į visuomenę „reikėtų pritraukti visuomenines organizacijas“. Analogiškos socialinės rehabilitacijos rekomendacijos pateikiamos Europos kalinimo įstaigų taisyklėse – 70-a taisyklė: „Kiek galima greičiau po priėmimo į kalinimo įstaigą reikėtų pradėti kalinių rengimą išeiti į laisvę“. Taigi prižiūrint kalinius reikėtų pabrėžti ne jų išskyrimą iš visuomenės, bet tai, kad jie tebėra tos visuomenės dalis. Todėl reikėtų skatinti visuomeninių tarnybų ir socialinių darbuotojų pagalbą kalinimo įstaigos personalui, siekiant kalinių socialinės rehabilitacijos, o ypač palaikant ir gerinant santykius su šeimomis, kitais asmenimis bei socialinėmis tarnybomis. Būtina imtis priemonių, maksimaliai atitinkančių įstatymą ir bausmę, užtikrinti kalinių pilietines ir socialines teises bei socialinę apsaugą.

Viena iš rehabilitacijos formų yra probacija (parolis, mediacija) – tam tikra nuteistųjų baudimo forma užsienio šalyse (Europoje, ypač Anglijoje ir Airijoje, bei JAV taikoma nuo XVIII a.). Probacija (*probation* – bandomasis laikotarpis, skiriamas lygtinai nuteistajam), parolis (lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų pagal garbės žodį), mediacija (tarpininkavimas

tarp nusikaltėlio ir aukos, juos sutaikant bei sudarant sutartį dėl moralinės ir materialinės žalos atlyginimo arba nusikaltėlis siunčiamas į teisėsaugos institucijas atlikti bausmę izoliacijos sąlygomis).

Probacija plačiuoju požiūriu – tai laisvės atėmimo bausmės alternatyva – nuteistasis bausmę atlieka ne izoliuotas nuo savo šeimos, o bendruomenėje (tai panašu į namų areštą). Probacijos metu atliekama nuteistojo asmens priežiūra, taikomos socialinės ir pedagoginės priemonės, nustatomi tam tikri įpareigojimai arba teisių suvaržymai. Pavyzdžiui, vienoje valstybėje probaciją vykdo bausmių vykdymo institucijos – teisingumo ministerijos padaliniai – Teismų departamentas (Čekijoje, Estijoje), Kalėjimų ir probacijos tarnyba (Švedijoje), o Škotijoje probaciją vykdo **vietos savivaldybių socialinio departamento** įstaigų socialiniai darbuotojai [11, p. 17]. Kadangi Lietuvoje nėra patvirtinta probacijos koncepcija, ją Švedijos pavyzdžiu atlieka Kalėjimų departamentas (būtų tiksliau jį pavadinti kalėjimų ir pataisos inspekcijų departamentu arba sutrumpintai – pataisos departamentu), tačiau neįgyvendinta Švedijos nepilnamečių teisės pažeidėjų probacijos patirtis. Švedijoje tik 19 nepilnamečių už sunkius nusikaltimus atlieka bausmę kalėjimuose, o visi kiti delinkventiniai nepilnamečiai nepriklauso Kalėjimų ir probacijos tarnybai, o yra laikomi Jaunimo namuose, kurie priklauso analogiškiems Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinės rūpybos skyriams. Kanados–Lietuvos pataisos projekto dalyviai teigė, jog padaryta didžiulė žala, kad teisingumą iš esmės vykdo tik teisininkai ir teisėsaugos institucijos be socialinių ir kitų institucijų.

Daugelyje Europos valstybių (pvz., Švedijoje) vykdyti probaciją padeda bendruomenės savanoriai, Lietuvoje tokia veikla rehabilitacijos procese neįtvirtinta.

Svarbiausi tarptautiniai dokumentai, skirti probacijai, yra šie: Jungtinių Tautų standartinės minimalios su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taisyklės (Tokijo, 1990), Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. (R 92) – Europos taisyklės dėl visuomeninio pobūdžio sankcijų ir priemonių, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. (R 99) dėl Kalėjimų perpildymo bei kalėjimų populiacijos mažinimo [11, p. 21–23].

Lietuvoje probacija apibrėžiama įvairiuose teisės aktuose, tačiau atskiro probacijos ir mediacijos įstatymo kaip Čekijoje, Ispanijoje nėra. Išskirtinis užsienio valstybių (pvz., Ispanijos) probacijos bruožas yra tas, kad ypatingas dėmesys yra skiriamas nepilnamečiams, jiems priskiriami specialūs prokurorai, teisėjai, teismai, probacijos tarnybų darbuotojai. Kaip būtų galima tobulinti pataisos inspekcijų (probacijos ir mediacijos) veiklą, vertėtų susipažinti su Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto 2005 metų projekto „Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų asmenų socialinė integracija“ problemų tyrimu. Probleminių regionų (Druskininkų, Ignalinos rajono, Visagino) prižiūrimieji turi tokių problemų (išreikšta procentais):

- rasti darbą – 56,5 proc.,
- įgyti profesiją, persikvalifikuoti – 23,4 proc.,
- atgauti savo gerą vardą kitų akyse – 22,1 proc.,
- susirasti būstą (pakeisti savo laikinąjį būstą) – 19,5 proc.,
- baigti mokslą – 16,9 proc., sukurti šeimą – 16,9 proc.,
- nutraukti ryšius su nusikalstamu pasauliu – 14,3 proc.,
- atlyginti aukai materialinę ir moralinę žalą – 10,4 proc.,
- įveikti priklausomybę nuo alkoholio, narkotikų – 7,1 proc.,
- atkurti pašlijusius santykius su šeima ir draugais – 5,2 proc.,

- pagerinti santykius su vaikais – 3,9 proc.,
- išlaikyti šeimą – 1,3 proc.,
- gydytis – 1,3 proc.,
- išvažiuoti į kitą miestą – 0,6 proc.,
- mesti rūkyti – 0,6 proc.,
- padėti artimiesiems – 0,6 proc.,
- suprasti save – 0,6 proc.,
- išvažiuoti į užsienį – 0,6 proc.,
- saugoti darbo vietą – 0,6 proc.,
- sveikata – 0,6 proc.,
- rūpesčių neturi – 0,6 proc.,
- rūpi žmonos sveikata – 0,6 proc.,
- šeimos padėtis – 0,6 proc.,
- vaikai – 0,6 proc.

Spręsti šias problemas reikėtų sutelktomis pačių nuteistųjų, socialinių ir teisėsaugos institucijų ir bendruomenės jėgos.

Atliekant analogišką tyrimą domėtasi Šiaulių, Panevėžio, Kauno, Vilniaus miesto pataisos inspekcijos 50 nepilnamečių išgyvenimais ir problemomis. Visų buvo klausama: „Dėl ko Jūs labiausiai šiuo metu išgyvenate“. Nepilnamečiai nurodė šiuos išgyvenimus ir problemas:

- kaltė dėl padaryto nusikaltimo;
- išgyvena, kad teisti;
- blogos materialinės sąlygos (tėvai neturi darbo);
- yra sunkumų bendraujant su tėvais ir bendraamžiais, mokytojais, jų niekas nesuspranta;
- jaučiasi nesaugūs dėl agresyvaus tėvų elgesio;
- reikia lankytis policijos nuovadoje, todėl bendravimas su inspektoriumi nuolat primena padarytą nusikaltimą;
- susirūpinę, kaip baigti mokyklą, nes mokosi tik dėl to, kad reikia vykdyti teismo įpareigojimą;
- išgyvena, kad bloga sveikata;
- pareigūnai lankysis mokykloje, todėl patiria stresą dėl susitikimų, bijo, kad mokytojai ir draugai žemins;

- įpareigoti po 22 val. būti namuose, naktiniai patikrinimai kelia įtampą;
- dėl pareigūnų lankymosi namuose jaučia pažeminimą ir gėdą;
- jaučia kaltę prieš tėvus;
- nepakanka tėvų dėmesio, mokytojai jų žinias vertina mažais balais dėl to, kad jie teisti;
- gėda prieš nukentėjusiuosius;
- nebeturi draugų, vieniši;
- norėtų lankyti baseiną, treniruoklių sales, įvairius technikos būrelius, nueiti į kino teatrus, tačiau neturi tam lėšų;
- norėtų turėti asmeninį kompiuterį;
- išgyvena dėl aplinkinių apkalbų, kad yra kaltinami ir smerkiami už nusikaltimą.

Be abejo, tai tik dalis jų išgyvenimų. Reikėtų kartu su bendruomene stengtis pašalinti nepilnamečių neigiamų išgyvenimų priežastis, padėti spręsti asmenines ir socialines problemas, ir jų elgesys keistųsi.

Išvados ir nuteistųjų alternatyviai laisvės atėmimo bausmės reabilitacijos kryptys:

1. Tyrimai parodė, kad reabilitacija pataisos inspekcijose vyksta lėtai, nesukurta išsamių pataisos programų.

2. Iškelta hipotezė visiškai pasitvirtino. Reabilitacijos problemą būtina spręsti Vysiausybės lygiu: įkurti pataisos inspekcijose mediacijos tarnybą, atskirti nepilnamečių ir suaugusiųjų institucijų tarnybas, patikėti prižiūrimųjų socialinę pagalbą – asmeninių ir socialinių problemų sprendimą ne teisėsaugos institucijoms, o Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos institucijoms.

3. Kadangi arešto bausmė neveiksminga, remiantis Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucija (73) 17 dėl trumpam terminui

nuteistųjų suaugusių nusikaltėlių ji turėtų būti pakeista probacija: nuteistieji siunčiami į pataisos inspekcijas: gerokai sumažėtų lėšų jiems išlaikyti, asmuo nebūtų laikomas nusikaltėliu, pataisos inspekcijose daug palankesnės socialinės rehabilitacijos sąlygos.

4. Pagal ugdymo, kaip sąveikos, teoriją, kuriant probacijos ir mediacijos koncepciją bei įstatymą, organizuojant prižiūrimųjų rehabilitaciją, būtina iširti jų poreikius, priežiūrą ir kontrolę keisti prižiūrimųjų asmeninių ir socialinių problemų sprendimu.

LITERATŪRA

1. Sirutavičius V. Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje. Vilnius: Baltos lankos, 1995.
2. Black's Law dictionary. Seventh edition. GB: West Group, 1999.
3. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
4. Bitinas B. Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija, 2000.
5. Vabalas-Gudaitis J. Konstrukcinės sąveikos pedagogika. Psichologijos ir pedagogikos straipsniai. Vilnius: Mokslo, 1983.
6. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius: Agora, 2001.
7. Kočiūnas R. Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen, 1995.
8. Aramavičiūtė V. Mokinių dorovinės pozicijos formavimas. Kaunas: Šviesa, 1985.
9. Bitinas B. Auklėjimo teorijos ir metodikos klausimai. Kaunas: Šviesa, 1986.
10. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. Vilnius, 1997.
11. Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2002.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89.
13. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994.
14. Europos Tarybos metinė bausmės vykdymo institucijų statistinė analizė SPACE 1 – 2004.
15. Europos kalnimo įstaigų taisyklės // Stalioraitis P. Laisvės atėmimo bausmės reguliavimas tarptautiniuose teisės aktuose: mokomasis metodinis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999.
16. Tipinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės // Stalioraitis P. Laisvės atėmimo bausmės reguliavimas tarptautiniuose teisės aktuose: mokomasis metodinis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1999.

INMATE'S REHABILITATION IN PROBATION AND MEDIATION SERVICE IN LITHUANIAN PENITENTIARY SYSTEM

Julius Dermontas

Summary

This article analyzes theory and practice of Lithuanian Probation and Mediation service in Penitentiary system. In this article is emphasized that in many world countries, as well as European Union countries, punishment politic is changed in detailed and wise solving personal and social problems of people, instead of imprisonment is widely used alternatives of imprisonment – to leave in community with special sanctions and charges.

That ideas reflect in 47 article of Punishment Code (Penitentiary Code, which was initiated in 2002 year): to help in solving personal and social problems of clients of probation and mediation service (probation and mediation service in Lithuania is named Correctional Inspectorates, but there is no created mediation service and there are no voluntaries confirmed by penitentiary law).

In article here is researched the main problems of

adults and juvenile clients of correctional inspectorates. Analogically juvenile clients of correctional inspectorates has second feelings and problems: feeling guilty, that they have been judged, the bad material conditions (when parents have no job), communication problems with parents, friends, teachers – that they do not understand them; they feel insecure because of aggressive behavior of their parents; that they have to sign in in police department – this situation always remind about done crime; how to graduate the school, because it is in order from court; they are worried because of bad health, they are afraid of humiliation of teachers and friends, when police officers are coming to school; that they are obliged to stay at home after 22 p.m., feeling stress because of night control, that police officers are coming to home – they feel humiliation and shame; they feel guilty before parents; they feel less attention from parents, that teachers will give low marks, because they are sentenced, shame before victims, feel that they have lost their friends and are lonely, they would like to attend swimming pool, sport halls, various technical activities, visit movies, but they ha-

ve no income. They would like to have personal computer. They feel, that neighbors know about his crime and will judge for the crime. It's a part of feelings and problems, which have adults and juvenile clients. This is the main task to help in solving the problems and they would change behavior. Second rehabilitation problem to whom the Correctional Inspectorates must belong: to Justice Ministry, prison service or to Social Welfare (local authority social work department). Now in Lithuania they belong to prison department, but experience of European Union countries (e. g. in Scottish penitentiary system probation and mediation belongs to local authority Social work department). The solving of that problem will show, what priority: punishment or social help for clients will be used in Lithuania.

Now in Lithuania there is creating the government conception about probation and mediation, but there is no special act of probation and mediation, there is no mediation service and supervisor service.

The researches of this article will help to make the rehabilitation process quicker in correctional inspectorates.

Įteikta 2005 08 05

Priimta 2005 09 10